

Hans-Jörg Uther, Deutscher Märchenkatalog. Ein Typenverzeichnis. Münster – New York: Waxmann, 2015, 757 strani.

Potem, ko je leta 2004 objavil temeljno dopolnjeno izdajo mednarodnega tipnega indeksa pravljic »The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography« (FFC 284–286), je – danes največji strokovnjak na področju mednarodne klasifikacije pravljic – Hans-Jörg Uther predstavil javnosti še tipni indeks oz. katalog pravljic nemško govorečih dežel »Deutsche Märchenkatalog« (Katalog nemških pravljic).

V tem obsežnem delu je prvič zaobjeto celotno nemško pripovedno izročilo ne le ljudskih pravljic iz zbirk in arhivov, pač pa tudi pripovedno gradivo iz najrazličnejših starih virov, ki so nastajali od poznega srednjega veka dalje do novejšega časa. Med drugim so vključene v Katalog tudi kronike, zgodovinska literatura, zbirke pridig, čarovnij in kuriozitetna literatura, šaljive in zabavne zbirke, leteči lističi (letaki) in zbirke ljudskih pesmi. Glavnino pa predstavlja pripovedno gradivo iz številnih reprezentativnih zbirk ljudskih pravljic in povedk, ki so izšle v obdobju od leta 1800 do 1990 v Nemčiji, Švici, Liechtensteinu, Avstriji in Luksemburgu. Poleg tega pa tudi rokopisno gradivo iz arhivov, med drugim tudi iz arhiva, ki je nastajal pri »Enzyklopädie des Märchens« v Göttingenu.

Katalog vključuje preko 1100 pripovednih tipov mednarodnega indeksa in omogoča hiter pregled nad izjemno obsežnim gradivom. Močno olajša delo raziskovalcem pri iskanju določenih pravljičnih tipov, vsebin in motivov, ki se pojavljajo v nemškem pripovednem izročilu in literaturi.

Kot pri vseh tipnih indeksih pravljic je beseda ‚pravljica‘ uporabljena v najširšem smislu, in ne predstavlja le čarobne pravljice v ožjem pomenu besede, pač pa tudi druge pripovedne žanre, ki jih mednarodni tipni indeksi zaobjemajo, med drugim povedke, etnološke pripovedi, basni, legende, eksemple, šaljive zgodbe in vice. Kot za vse druge tudi za katalog nemških pravljic velja, da kljub pregovorni nemški natančnosti pravljic ni mogoče strogo natančno razvrstiti pod posamezne številke pravljičnih tipov tako, kot je to npr. pri naravoslovnih vedah, še posebej pri biologiji, pač pa je vsaka varianta enota zase, saj je vsaka pravljica nekoliko drugačna. Odstopanja od osnovnega tipa so večja ali manjša, pa tudi kombinacije oz. kontaminacije z drugimi pravljičami otežujejo tipologizacijo.

V knjigi so predstavljene vse zvrsti pravljic, ki jih obsega mednarodni klasifikacijski sistem, od živalskih pravljic, prek čarobnih pravljic, verskih pravljic oz. legend, novelističnih pravljic, pravljic o neumnem velikanu, šaljivih zgodb oz. anekdot, do pravljičnih formul.

Pri vsakem pravljičnem tipu je Uther podal najprej splošne podatke in vsebino pravljičnega tipa, nato pa je predstavil gradivo prek sledečih rubrik: 1. Splošni podatki o zgodovinski in prostorski razširjenosti pravljic oz. povedk določenega tipa; 2. Osnovna literatura in variante, ki spadajo pod pravljični tip; 3. Navedba katalogov, v katerih najdemo pravljice tega tipa. V nemško govorečem svetu je namreč izšlo že kar nekaj tovrstne pregledne literature, med drugim tudi katalogi: Gerd Dicke in Klaus Grubmüller »Die Fabeln des Mittelalters und der frühen Neuzeit« (1987); Ingrid Tomkowiak »Lesebuchgeschichten. Erzählstoffe in Schultesbüchern 1770–1920« (1990) in Gundula Hubrich-Messow »Typenkatalog schleswig-holsteinischer Märchen« (2000–2007).

Seveda je jasno, da delo, ki obsega tako široko območje, ne more predstaviti vsega gradiva in pripovedi, ki so izšle ali jih hranijo v različnih arhivih. To je avtor uvodoma tudi izpostavil in pri tem poudaril, da se je oprl predvsem na vse večje objave in tudi pomembno

arhivsko gradivo, vendar pa za nekatere države tega gradiva skorajda ni bilo. Tako je npr. v Liechtensteinu in Luksemburgu zelo malo zbirk ljudskega pripovednega izročila, v Švici pa je sicer veliko zbirk povedk, toda komaj katera med njimi vsebuje tudi pravljice.

Kljub temu, da je bila mednarodna tipologizacija pravljic že večkrat dopolnjena, saj je od leta 1910, ko je finski etnolog Antti Aarne pripravil prvi tipni indeks pravljic, doživela redakcije Stitha Thompsona (1928 in 1961) in Hans-Jörga Utherja (2004), je vendarle tudi avtor sam dodal še preko 170 novih pravljčnih tipov, ki jih je razvrstil na ustrezna mesta in jih označil z zvezdico pred številko. Tako so med njimi ATU *56E »Der treulose Adler« (Prevarantski orel), ki je v »Tipnem indeksu slovenskih ljudskih pravljic« (2015) označen pod številko ATU *56** kot »Lisica in orel«. Sledijo tudi pravljice, kot so: *214D »Der Esel als Lautenspieler« (Osel igra na lutnjo), ATU *367 »Der falsche Sarg« (Napačna krsta), ATU *390 »Der Basilisk« (Bazilisk), ATU *425O »Melusine« (Melusina), ATU *769B »Das Totenhemd« (Srajčka mrtvega otroka), ATU *1099** »Baumeister im Wettstreit« (Zidarja tekmuje), ATU *1567D »Das teure Essen« (Drago kosilo); ATU *1570 »Guter Wein lobt sich selber« (Dobro vino se samo hvali), ATU *1859 »Der Maler will lieber ein Arzt sein« (Pleskar bi bil raje zdravnik) in še mnoge druge.

Poleg tega pa je 19 pravljčnih tipov zamenjal in dopolnil, med njimi tudi AaTh 1*/ATU 1 »Der Lebensmitteldiebstahl« (Kraja živil), ki je v slovenskem tipnem indeksu označena še po starem katalogu AaTh 1* »Lisica ukrade košaro«, saj je v novem še ni bilo.

Za uporabnika nemškega pravljčnega kataloga je zelo priročno, da je na koncu knjige dodan stvarni in imenski indeks, ki bralcu omogoča lažje iskanje pravljčnih tipov, v katerih so vsebine, ki ga zanimajo. Prav tako je uporaben tudi register motivov, ki omogoča, da bralec najde pravljčne tipe, v katerih se pojavlja iskani motiv. Vendar pa mora uporabnik dobro poznati motivni indeks Stitha Thompsona »Motif-Index of Folk-Literature. A Classification of Narrative Elements in Folk-Tales, Ballads, Myths, Fables, Medioeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books and Local Legends« (1–6, 1955–1958), kajti motivi so označeni le s pripadajočimi številkami. Kljub temu je tudi to dober pripomoček predvsem za primerjavo z motivi, ki se pojavljajo v avtorskih pravljicah in literaturi ter v pravljicah neevropskih dežel, ki precej odstopajo od mednarodne klasifikacije ljudskih pravljic.

Katalog nemških pravljic Hans-Jörga Utherja, ki je pred nami, omogoča dober pregled nad pripovednim izročilom nemško govorečih dežel in je zato odličen informativni priročnik za vse raziskovalce različnih disciplin, ki jih zanima ljudsko pripovedno izročilo, pa tudi za drugo zainteresirano strokovno in laično publiko. Hans-Jörg Uther je še enkrat dokazal, kot že tolikokrat s svojimi številnimi objavami, da je eden vodilnih strokovnjakov na področju raziskovanja ljudskega slovstva in eden tistih, ki je postavil temelje mednarodni folkloristiki in literarni zgodovini.

Monika Kropelj Telban